

A „Magyarország története” c. kötet külföldi visszhangja*

A Corvina kiadó gondozásában francia, német és angol nyelven Pam-lényi Ervin szerkesztésében jelent meg 1971, 1973, 1974 években a magyar történelmet összefoglaló munka.

Szerzői: Barta István, Makkai László, Hanák Péter, L. Nagy Zuzsa, Berend T. Iván, Ránki György és Lackó Miklós.

Közreműködött Niederhauser Emil.

Mindhárom nyelven megjelent kötet (a franciául megjelent könyv ki-egészítésétől eltekintve) lényegében azonos szövegű. E kötet fontosságát nem szükséges hangsúlyozni, hiszen rég várt összefoglalást és áttekintést üd-vözölhet a külföldi olvasó és történész egyaránt. A fordítók s lektorok mun-káját több recenzió dicséri, mivel a kötetek olvashatóak és mint fordítá-sok sem nehezkeselek. E kötet visszhangját, ha nem is teljességében, de néhány ismertetés illetve recenzió szemléletesen tükrözi. Néhányat ezekből, csak a legfontosabb megállapításokra szorítkozva az alábbiakban ismertetünk.

A kötettel kapcsolatos észrevételeket függetlenül az egyes szerzőktől, aszerint csoportosítottuk, hogy mely fejezetekre, illetve a könyvben tárgyalt történelmi korszakok közül melyik időszakra vonatkoznak. (A recenziók ill. ismertetések a következők, amelyekre támaszkodtunk: A francia nyelvű vál-tozat ismertetői az Annales 1977/3 számában: Claude Michaud – és Fran-coise Michaud – Fréjaville – Anneles 557–570 p; Paul Ignotus: The Magyar Millenium. Times Literary Supplement 1975. aug. 8. az angol változat egyik ismertetője, a másik: Norman Simms, a New Zealand Monthly Review 1976 áprilisi számában, s végül a német nyelven megjelent műre reflektál Bak M. János: a Historische Zeitschrift 1973/2. számában.)

A kötet felépítésére vonatkozólag általános az a megállapítás, hogy túl-zottan tagolt, a szerkezet kronológiai felépítése nehezíti az egyes folyama-tok áttekintését. Ez kiegészül azzal a megállapítással, hogy az egyes fejezetek tartalmilag nem egységesek.

A honfoglalást megelőző és azt követő évszázad történetében hiányol-ják az ismertetések a pogánylázadás árnyaltabb elemzését, valamint az Ár-pád-ház kihalását követő feudális anarchia okainak részletesebb feltárását. A Makkai László által írt részek (I–IV. fejezet az angol, I–V. fejezet a fran-cia változatban) igen nagy elismerést váltottak ki a recenzensek részéről.

*A history of Hungary. (neth Pam-lényi E.)
Unesco. Corvina. Bp. 1973.
Histoire de La Hongrie Bp. 1974.

Annak ellenére, hogy a kötetben belül az 1526-ig terjedő időszak terjedelmileg jóval kisebb, mint az azt követő, ebben a részben a gazdaságtörténeti és politika- ill. társadalomtörténeti részek egységesek, áttekinthetőek és világosak. A recenzensek közül egy-egy számára azonban nem világos a paraszti árutermelés virágzása, illetve az ezzel ellentétes, de *egyidejű* folyamat, amely a földesúri majorsági gazdálkodás kiterjesztésének következtében a paraszti árutermelést, ha áttételeken keresztül is, de háttérbe szorítja.

A második jobbágyság rendszerét a bírálók hiányosnak tartják, mivel nem egyértelmű szerintük a parasztság differenciálódása következtében kialakult új helyzet e rétegen belül, hiányzik annak elemzése, hogyan hatott ez a parasztság különböző rétegeire, valamint a székely parasztságra hatott-e egyáltalában? Egészében véve e részre a legjellemzőbb Simms értékelése, „A nyugati olvasót ebben a részben leginkább annak gondos leírása érdekelheti, hogy milyen különbség volt a feudalizmus nálunk ismert formái és a közép–kelet-európai formái között, milyenek voltak a sajátos nem-polgári városok, s milyen kontraszt volt a főnemesség és a nemesség alsóbb rétegei között.”

A könyvnek az 1711–1848-ig terjedő időszakkal foglalkozó fejezeteivel kapcsolatban több észrevétel foglalkozik a kultúrtörténeti rész túlzott rövidségével, és néhány rövidebb időszak részkérdéseivel. Pl.: II. József felvilágosult abszolutizmusa a könyv alapján úgy tűnik, mintha sajátosan magyar, ill. osztrák jelenség lett volna – hiányzik a nemzetközi viszonyokba való beágyazása és általános jellemzése ennek a kormányzási formának és ideológiának – írja Michaud-Fréjaville. Az Annales-ban megjelent ismertetés a kronológiával kapcsolatban megjegyzi erről a korszakról, hogy a Pragmatica Sanctio dátuma 1722–1723 téves, mivel a helyes évszám 1713. (Röviden utalnunk kell a közismert tényre, hogy az utóbbi az Ausztriában történt kiadatás időpontja, az előbbi a magyarországi, illetve az erdélyi beiktatásra vonatkozó év, tehát egyik sem helytelen.) A recenziók mindegyike igen tárgyilagosnak és részletesnek tartja mind a Rákóczi-szabadságharc, mind az 1848–1849 évi forradalomról szóló részeket. Figyelemreméltó történetírásunk nemzetközi visszhangjának megítélése szempontjából az, hogy mindegyik szerző *kiemelten foglalkozik* a történetiszemléletünk pozitív irányú fejlődésével. Különösen fontosnak tartják ezen belül a II. világháború előtti történetírás irredenta, nacionalista szemléletének teljes megszűnését.

A XIX–XX. század történetében (1945-ig) az észrevételek részben a gazdaságtörténeti fejezetekkel, részben ideológiai problémákkal foglalkoznak, melyek a recenziók szerint történetírásunknak ma korlátait jelentik.

Mivel ennek a rövid áttekintésnek nem lehet feladata az elvi viták megnyitása vagy akár leírása, az ideológiai kifogásokat csak ismertetjük: A bírálókat szerint a magyar történetírás kettős értelemben is „magán viseli a marxizmus korlátait”. Egyrészt a kötet arról tanúskodik, hogy múltunk vizsgálatát minden korszakra, de különösen a XX. század történetére nézve a jelen ideológiai és politikai elvárásai határolják be – (a szerzők itt utalnak az ún. „fejlődési szakaszok” túlzott elemzésére a többi időszak rovására, egyes történeti időszakok vizsgálata helyett elvi általánosságokra). Másrészt (Castellan szerint) e kötet sokkal inkább a magyarok története, mint Magyarország története, azaz hiányzik sok vonatkozásban a nemzetiségek története, a külpolitikai viszonyokba való beágyazása a magyar eseményeknek stb. Simms frapánsan „oldja meg” e problémát: „balgaság lenne azt feltételezni, hogy az ideológiák önmagukból következően eltorzítják a valóságot, s talán így kevesebb a képmutatás, mint több objektív és liberális történész esetében, akik ideológia mentesnek tüntetik föl magukat”.

A gazdaságtörténeti fejezetekben a recenzensek örömmel üdvözlik az új szemléletű reális elemzést. Hiányolják azonban a mezőgazdaság történetének részletes leírását egy olyan ország esetében, ahol ez a termelési ág a nemzeti jövedelem és a foglalkoztatottsági struktúra alakulásában meghatározó szerepet játszott. A monarchián belüli gazdasági közösségről írt rész igen differenciált képet ad. A gazdasági növekedésre vonatkozó számítások azonban nem adnak világos és áttekinthető képet a tőkés korszak fejlődésének kvantitatív vonatkozásairól. A francia ismertetés részletesen elemzi az erre vonatkozó táblázatokat és leszögezi: „Az a tény, hogy 1850 és 1911 között Magyarország részesevé (az Osztrák–Magyar Monarchián belül, Ausztria és a többi tartomány termeléséhez viszonyítva) a bruttó nemzeti termelésben 30 %-ról 36,4 %-ra nőtt, nem igazolja azt a hamis matematikai megfontolást, hogy Magyarország 7 %-kal közelíti meg Ausztriát”. Valóban e megállapítás helyes, csakhogy a szövegben az „összbirodalmi” termelésen *belüli* arányváltozás Magyarország szempontjából egyfajta felzárkózást jelentett a gazdaságilag fejlettebb területekhez. A fejezet rövidebbé azonban nem teszi lehetővé a gazdasági növekedés árnyaltabb bemutatását. A két világháború közötti időszak gazdasági fejlődését ismertető részek a bírálók szerint általánosak, túlnyomórészt mennyiségi- és állagelemzésekkel operálnak. Így a laikus nem tud magának tárgyilagos képet alkotni Magyarországnak Európában elfoglalt helyéről a gazdasági fejlettség szempontjából. Mint az egyik recenzió megállapítja, minél inkább közeledik a kötet a jelenhez, annál homályosabbak (az olvasók számára) a politika-történeti részek. Hozzá kell ehhez ten-

nünk, hogy ez a recenziókra is áll. Hiszen Bethlen István 1922. évi egyik beszéde, amelyben demagóg módon a titkos szavazás ellen agitált, mondván, hogy ez nem fér össze a magyar nép karakterével, sehogy sem analóg megítélésünk szerint a Magyarországon jelenleg érvényes választási rendszerrel. (Az analógia célja is eléggé tisztázatlan a francia recenzióban.) A Tanácsköztársaság rövid áttekintése – mondják az ismertetők – nem teszi lehetővé, hogy árnyaltabb képet kapjon az olvasó a proletárdiktatúra osztálybázisáról, és a forradalom mellett álló rétegek differenciált jellemzése is hiányzik. A két világháború közötti időszakról szóló fejezetekben talán még inkább zavaró a kronológiai tagolás, mint a többi fejezetben. Az egyes pártok története eszmei – politikai arcukat a recenziók szerint igen vázlatos, és túlzottan széttagolt. Az eszme- és kultúrtörténet itt illeszkedik legkevésbé a fejezetekhez. A kritikusok további észrevételei túlnyomórészt olyan elvárásokat fogalmaznak meg, amelyek az utóbbi években, illetve jelenleg is folyó kutatások eredményei. Mint Bak M. János megjegyzi (ő az egyedüli egyébként, aki a magyar történetírást közelről és alaposan ismeri – mint az ismertetéséből kitűnik: számtalan kérdés alapos újraértékelése és vizsgálata a most készülő tíz kötetes „szintézisben” várható.

A kötet utolsó részében a szocialista átalakulás és fejlődés időszakának tárgyalása 1962-ig terjed. Ez az időhatár, mint a recenziók jogosan megjegyzik, túl korainak tűnik a kerek egy évtizeddel később megjelent kötethez képest. Az erre az időszakra vonatkozó észrevételek aránya a legnagyobb, ami érthető is, hiszen a határainkon túli megítélést döntően az eltelt 3 évtizedről kialakított kép befolyásolja legközvetlenebbül. Mivel e rész terjedelme mindössze 27 oldal az angol, és 23 oldal a francia nyelvű változatban, az észrevételek nagy része a kötet talán túlzott rövidségének és tömörítésének tudható be. Ebből következően az 1945–48 közötti koalíciós, és az 1956-ig terjedő szocialista építés korszakának leírása – állapítják meg az ismertetések – ellentmondásos és hiányos képet ad a korszak hibáiról és eredményeiről. A francia ismertetők számára nem kielégítő ez a rész, hiányolják a személyi kultusz mélyebb elemzését. Nagy Imre szerepe szerintük túlzottan kis helyet kapott e fejezetben, más, a korszak fontos szerepet betöltő politikusai pedig említést sem nyertek. Kifogásolják azt is, hogy a dogmatizmus és revizionizmus időszakának elemzése után az 1956 októberi események ellenforradalomként szerepelnek a kötetben, amivel a recenzálók többsége nem ért egyet. Ezzel szemben az 1957-től kezdődő időszak tárgyalása már reális, és objektív szemléletről tanúskodik, állapítják meg a bírálókat. Érdekes, hogy az említett időszak rövid gazdaságtörténeti leírásával kapcsolatban

semmilyen kifogás nem merült fel, aminek egyik oka e korszak hallatlanul nagy érdeklődést kiváltó visszhangja a nyugati történetírásban.

A kép- és térképanyagot igen hasznosnak és jónak tartják. A bibliográfia azonban nem kellően tagolt, érdemes lett volna az általános, összefoglaló műveket, és az egyes rész kérdésekkel foglalkozó monográfiákat szétválasztani, mert ez segítette volna az olvasó jobb tájékoztatását. Így bármennyire negatív értelemben írta le Ignótus Pál, inkább elismerésként fogható fel írói értékelése e műről: „Anyaga gazdag és hatásos, elemzései gyakran tanulságosak, és ahol másban nem tűnik ki, ott kitűnik mérséklet hangvételében”.

Ferber Katalin